

ԳՐԱԿԱՆ

ՓԼՈՒՆՆԶԵՄ

ԵՒ ՈՒՒՄՊԻԸ

ՈՂԻԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԻՆԳ ԸՐԸՐՈՒԸՆՈՒ

ՅՕՐԻՆԵԱՑ

ԼՄՄԱՆՈՒՄ, ԵՍԸՅԵԸՆ

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Բ

Տեսարանն է արքունի պալատան սենեակներէն մին

Տ Ե Ս Ի Լ Ա

ՈՒՒՄՊԻԱ ԵՒ ԵՐԿԱՆ ՃԱԺԻՅՈՒՄ

ՈՒՒՄՊԻԱ. Որո՞ւ մտքէն կ'անցնէր. պիտի թողում եղեր զքեզ, ափո՛ւնք Բիւզանդեան, Հարս գալու համար հիւսիսականաց վեհադունին արքունիքը: Ինչպէս եղբարքս աշխարհի տեարք, ես ալ վերջապէս թագունհի եղայ Հայոց աշխարհին: Նոր երկիր, նոր աշխարհք, նոր կարգ և օրէնք՝ կը զգամ նոր ալ պարտքեր կը զնեն իր վրաս. դեռածաղիկ օրիորդի մը թնթեւ մտածումները պէտք է որ այլեւս մէկդի թողում, եւ ես ալ ըստ կարի աշխարհիս օգուտը խորհիմ, որում կոչեցայ ի Տիկնութիւն: Կը տեսնեմ որ զուր տեղը Բիւզանդեան արքունեաց մէջ բարբարոս կը կոչէին այս ազգը. այդ անտեղի հպարտութիւն մ'է, իրենցմէ զուրս զամէնքը խժական անուամբ յորջորջել. վասնզի բազդատմամբ մեր ընդարձակ կայսրութեան՝ թէեւ փոքրիկ ազգ, այլ համեմատաբար առաքինի եւ հանճարեղ անձինք եւ քաջ զօրավարք պակաս չեն իւր մէջ:

Տեսայ ես Ներսէս մը որ մեր հայրապետաց ընտրելագոյններէն վար չի մնար, եւ ինչպիսի՞ խրոխտ արիական դէմք Վասակայ վրայ՝ երբ իւր աննման կորիւններովը սպարապետի դուռն կու գար: Նոյնիսկ Յնդովկ որ իմ հակառակորդիս հայրն է, ինչպիսի՞ անվեհեր կերպարանք. եթէ բան մը կը պակսի այս ազգին, որչափ որ կըցի նշմարել՝ սերտ միութիւն մէջերնին եւ վեհադոյն պետ մը զանոնք միացնող..

Ի՞նչ գեղեցիկ ասպարէզ քու առջեւդ, Ոլոմպիս, ահա քեզի պըսակ փառաց մը առձեռն պատրաստ՝ արդեամբ եւ յիբաի նախանձելի ըլլալու բոլոր աշխարհի: Օ՛ն, անյապաղ գրեմ իրենց, յայտնեմ սրտիս իղձը եւ փափաքը, խնդրեմ իրենցմէ որպէսզի մեզի օգնութիւն փութանն ժամ առաջ խորտակելու մեզ սպառնացող թշնամին. այո՛.... (Կ'անցնի գրասեղանի մը դիմաց եւ կը սկսի գրել. քիչ ետքը Արշակ վրայ կը հասնի):

Տ Ե Ս Ի Լ Թ

ՆՈՅՆ ԵՆ ԱՐՇԱՍ

ԱՐՇԱՍ. Ի՞նչ կը դրեալ, Ոլոմպի, նամա՞կ մը սիրելւոյդ:

ՈԼԻՄՊԻԱ. Ո՛ր թէ՛ մէկ, այլ երկուք. նամակ մը Վաղէսի, նամակ մ'ալ Վաղեն-
տի՝ իմ սիրելւոյս համար եւ այսուհետեւ յաւէտ ինձ սիրելի Հայոց աշ-
խարհին, Տէ՛ս:ԱՐՇԱՍ. Այսքա՞ն շուտով դու սիրեցիր մեր Հայոց աշխարհը, եւ օտկոյն ի՞նչ
վիճակի մէջ կը տեսնես զայն, Ոլոմպիս. չէ՞ այն ինչ որ նախահարցս
մեծին Տրդատայ եւ Խոսրովի օրովը:ՈԼԻՄՊԻԱ. Անհաւասար թշնամոյն դէմ այսքան երկար մաքառելիքդ փառք եւ
պարծնաք է ձեզի. աշխարհածանօթ են մեր կրած ցաւերն ու հալածանք.
այսուհետեւ պիտի ջանամ ես աչ ամոքել զօրհաւ. Տա՛ր երկին որ իմ
միջոցողութեամբս հեթանոսաց զօրութիւնը յաւէտ տապալէր եւ զը-
րիստոնեայ Հայաստանը կրակաւալաւ Պարսկին ձեռքէն ի սպառ ազա-
տէր:ԱՐՇԱՍ. Օրհնեայ ընչաւ Ոլոմպիս. հաղիւ թէ Հայութեան ծոցը եկած՝ Հայուն
պղտար կը խորհի, ամօթ եւ նախատինք մեզի. Որքա՞ք պիտի սիրէ
դքեզ ճշմարիտ Հայութիւնը՝ իթէ՛ ճանչնայ դքեզ լիովին:

ՈԼԻՄՊԻԱ. Գոհ, ճանչցե՛ր է՛ր դէս եւ սիրեցիր. Տէ՛ր իմ Արշակ:

ԱՐՇԱՍ. Զշմարիտն ըսելով, Ոլոմպիս, ես իմ քաղղէս ամենեւին դանդաղեցու-
տեղիք չունիմ, ինքզինքէս միայն դժգոհ եմ:

ՈԼԻՄՊԻԱ. Ինչո՞ւ, Տէ՛ր իմ:

ԱՐՇԱՍ. Ա՛հ, Ոլոմպի, կը ճանչնամ, կ'որոշեմ զլաւն յամենայնի՝ բայց չդի-
տեմ ի՞նչ անիծեալ ոգի մ'է որ դէպի չարք դէս կը մղէ:ՈԼԻՄՊԻԱ. Ես պիտի ըլլամ Քու բարի հրեշտակդ եւ պիտի տեսնես որ քոյդ Ո-
լոմպի պիտի յաջողի գեղ ի բարին առաջնորդել՝ եթէ իրեն տրուած է
վայելել ընդ երկար ի քոյդ արեւ:ԱՐՇԱՍ. Ինչպիսի ուժ եւ զօրութիւն կ'ազդես ինձ, իմ սիրալուս: Ոլոմպիս.
միթէ՛ հաշտուեցան երկինք ինձի հետ եւ հրեշտակ խաղաղութեան ըզ-
քեզ ինձի զրկեցին. քու սրտաբուխ խօսքերէդ շարժեալ ահա կ'երթամ
ես հոգով զպէտա աշխարհիս. այդ քու անուշ եւ սիրայորդօր նայուած-
քդ՝ պակաս մի՛ ընեք վրայէս, մի՛ գուցէ... Բայց ո՛րչա՞. միտս բար-
եաւ (Կ'երթայ):ՈԼԻՄՊԻԱ. Երթաւ բարեաւ, Տէ՛ր իմ Արշակ, ո՛չ իմ Արշակ. իւր դիզեցիկ գի-
տաւորութենէն մի՛ կասեցնէք զինք, ո՛վ երկինք:

Տ Ե Ս Ի Լ Թ

ՆՈՅՆ ԵՆ ԶԵԼԵՆԷ

ՈԼԻՄՊԻԱ. Հելենէ, աւստի՞ դաս՝ ե՛կ, մտերիմս, ե՛կ հաղորդեմ քեզի յոյսե-
լքս, պատմեմ քեզի սրտիս աչքը անպատեմ. Բայց ինչո՞ւ այսպէս
տխուր, իմա Հելենէ:ԶԵԼԵՆԷ. Ա՛հ, սիրեցեալդ իմ Տիրուհիս, դիտես որչա՞ք գեղ կը սիրեմ, քեզի
համար կը դողամ:

ՈԼԻՄՊԻԱ. Ինչո՞ւ կը դողաս, վախճալու ի՞նչ կայ:

Հեկենե. Ա՛հ, քու սիրտդ սէր կը կաթէ, և ուր սէր՝ անդ վստահութիւն: Ինչպէ՛ս կրնաս մտքէդ անցրնել վտանկ մը հոն ուր հոգիդ կու տաս արդէն. ա՛հ, չգիտեմ, ևս չկրցի սիրել Հայաստանը:

Ուրիշ. Ես կը պաշտեմ դոյն, Հեկենե:

Հեկենե. Ես հոն ցաւեր լոկ կը տեսնեմ եւ վտանգներ քեզի համար:

Ուրիշ. Ես ինձի փառք կը նշմարեմ: Դու կասկածոտ ես յոյժ, Հեկենե:

Հեկենե. Եւ դու, սէ՛րդ իմ, կարի անքոյթ եւ անկասկած. տա՛ր երկինք իմ կասկածներս յոդ ցնդէին:

Ուրիշ. Կասկածանօք ապրելէն լաւագոյն չէ՞ նոյնիսկ մեռնիլն. ա՛հ, բիւր անգամ: Սակայն տեսնենք նոր ի՞նչ ունիս, ի՞նչ իմացար:

Հեկենե. Որոշ ոչինչ, Տիրուհիդ իմ, բայց ինչ որ արդէն կասկածէի եւ առայն պէտք եղած զգուշութիւնները կ'ընէի՝ ա՛յլ աւելի նոյն մտաց մէջ հաստատուեցայ: Լսեցի եւ այդ որոշ աղբիւրէ, որ մտադիր է Փառանձեմ զքեզ ի մահ մատնել որով եւ է հնարիւք, եւ այս առաւօտ մասնաւոր կը բանակցէր քեզի համար իւր հօրը Անդուկայ հետ: Ա՛հ, նազելի՛դ իմ, զգուշացի՛ր, կ'աղաչեմ, կը պաղատիմ:

Ուրիշ. Եղո՛ւկ ինձ... Սակայն ինչ կը վախես, անուշ աղջիկ. եթէ Աստուած ինձի պարգեւած է վայելել կեանքը, զուր կը ճգնին հակառակորդքս իմ արեւա կարճեցնել. իսկ եթէ ոչ՝ ինչ ալ ընեմ անօգուտ է: Փութա՛ դու, իմ նամակներս հասցուր Վաղէսի եւ Վաղէնտի. եթէ մեռնիմ ա՛յլ գէթ առաջին եւ վերջին գրաւականս ըլլայ այդ իմ սիրոյս առ Հայաստան: Յետոյ սպասէ ինձի իմ առանձին յարկացս մէջ (Հեկենե կ'երթայ): Երթամ ես ալ ուր որ անկ է՝ վտանգին ժողովրդի առնելու (Կը մեկնի):

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ՎԱՍՍԱ Եւ ԱՆԴՈՎԱ

Տեսարանին միւս կազմէն ձերս կը մտնեն

ՎԱՍՍԱ. Մեկնեցաւ Ոլոմպիս, Սիւնեաց Տէր. հոս կրնամք շարունակել մեր խօսակցութիւնը:

ԱՆԴՈՎԱ. Սպարապետդ Վասակ, չե՞ս տեսներ երկրիս վիճակը, որպիսի՛ գահավէժ ընթացք. եթէ քիչ մ'ալ աչպէս շարունակէ՝ կարծեմ Աբշակ բոլորովին առանձին պիտի մնայ, եւ ոչ իսկ դո՛ւ պիտի ուզես հաւատարիմ մնալ այնպիսի տիրոջ մը որ միմիայն իւր կրիցը գերի՝ աշխարհիս օգուտը բնաւ չի մտածեր, վասնզի ապահով եմ թագաւորէդ աւելի կը սիրես հայրենիքդ քան ի մեք:

ՎԱՍՍԱ. Անտարակոյս, Սիւնեաց Տէր: Ծանր է ինձ արդարեւ հայրենեաց ցաւերը տեսնել յարածամ. իսկ ոչ իսկ քեզածիծաղ արեւը որ կ'ողողէ հայրենի դաշտերը՝ կը զուարթացնէ իմ սիրտս: Երբ աչքիս առջեւ կը բերեմ անուէրունը Հայաստանը որոնակորի ի թշնամեաց, ի խիստնք եւ մեծածեծք, ամբարցած բերդերը, եւ ժողովուրդը մատնեալ ի սուր եւ դերութիւն, եւ զմտաւ ածեմ դալիք այնչափ փոքրեցնելը՝ անխուսափելի հետեւանք անխլանալիք հանգիստ, կարծես թէ փայն մը այդ երկրիս խորունկէն ինձի դէմ կը բողբոջ ու զիս կը կոչէ՛ ճիւղի՛ր, Վասակ, ո՛ւր կ'երթաս, որո՞ւ կը թողաւ ճէ՛շ, եւ անպաշտպան ժողովուրդը՞:

ԱՆԴՈՎԿ. Միթէ չթողո՞ւց զայն Ներսէս, այրն Աստուծոյ, եւ չառաւ քալե՞ց բանակէն:

ՎԱՍԱԿ. Ներսէս քահանայ մ'է Աստուծոյ, փրկոն, վեղար կը կրէ, իսկ մեք՝ զէնք ու զրա՜հ. նա հեռուանց ալ խորանաց առկեւ կրնայ աղօթել հայրենեաց համար, իսկ զմեզ մեր պարտքը կը կոչէ Հայոց թաղաւորին քով, կամ սահմանապալուխը՝ զէն ի ձեռին դիմագրաւ ի վտանգս մահու, ի պահանջել հարկին: Ո՛չ, Սիւնեաց Տէր, այս չարաչուք ժամանակիս մէջ յորում կարգ եւ կանոն վրդովեալ, չարիքն անպատուհոս եւ առաքինութիւն նուազեալ, մի դուցէ՛ ապագայից մեղադրանաց արժանի պարսաւելի անուններ ձգեմք պատմութեան մէջ:

ԱՆԴՈՎԿ. Ներսէս սոսկ քահանայ մը չէր, նա հայր էր աշխարհիս եւ իրեն խորհուրդները մեծ կշիռ ունէին տէրութեան դործոց մէջ համայն: Այնպէս տաղտկացած եւ նարահատած՝ վերջապէս թողուց մեկնեցաւ: Միթէ դարձեալ միեւնոյն պաշտելի Ներսէսը չէ՞:

ՎԱՍԱԿ. Այո՛, իրաւունք ունիւ, բայց երբ նախարարք զնացին զանգատելու առ նա ըսելով. «Այս երեսուն տարի է որ Արշակ կը թաղաւորէ եւ ոչ մէկ տարի մը հանդիսաւ թողուց մեզ. չի կրցանք ի բաց ձգել ամենեւին մեր սուրն ու նիդակ: Բա՛ւ է ալ, եթէ կ'ուղէ՝ ինքնին թող շարունակէ պատերազմը իւր աներով Անդովկայ իշխանին եւ Վասակայ սպարապետին հետ», ի՞նչ պատասխան տուաւ. — Հաւատարիմ մնալ իրենց արքային, չմտնել մեր երկիրը անհաւատից: Կը տեսնե՞ս, մեծ իշխանդ Անդովկ, զմեզ իրենց օրինակ հանդիսացուց. ուստի պէտք չէ որ մենք նոցա հետեւեմք, այլ նոքա՛ մեզ:

ԱՆԴՈՎԿ. Այո՛, ես ալ մտադիր էի քեզի հետ, սպարապետդ Վասակ, անբաժան կալ եւ մնալ ընդ Արշակայ արքայի, բայց գիտես ինչպէ՛ս ի խոր խոցեց իմ սիրտս:

ՎԱՍԱԿ. Գիտեմ զայդ, մեծ իշխանդ Անդովկ, սխալեցաւ մեծապէս: Բայց պէտք չէ որ ատելութիւնդ առ Արշակ աղիտարեր ըլլայ նաեւ հայրենեացդ: Եթէ կարելի է մեք մեզէն, նաեւ բռնի իսկ իրեն պարտուց զգացումը արթնցնեմք իւր սրտին մէջ, եւ ոչ թէ մեք պարտազանց դըտնուեմք:

ԱՆԴՈՎԿ. Բայց ի՞նչ կրնամք ընել մեք առանձին:

ՎԱՍԱԿ. Կը մեռնիմք... բայց չեմք թողուր զնա առանձին:

ԱՆԴՈՎԿ. Ա՛հ, քաջդ Վասակ, որոշած էի հաստատապէս քաշուիլ իմ Սիւնեաց լեռներս եւ յամուր այսրիսն Արցախոյ, եւ թողուլ զինքն ի պատիւ իւր արհամարհանաց, բայց...

ՎԱՍԱԿ. Մեծահոգի՛ իշխանդ Անդովկ, գիտեմ աղեւսական զգացմանց խուլ չի կրնար ըլլալ քու սիրտդ:

ԱՆԴՈՎԿ. Սալայն դու, ո՛վ քաջ, մեծամեծս կոտորես՝ վասնզի նա չթողուց եւ չանպատուեց զքո դուստրդ Փառանձեմ:

ՎԱՍԱԿ. Անդովկ իշխան, ներէ՛ ըսեմ եւ իմ դուստրս է Փառանձեմ, խանդակաթ հարսն Գնէլին: Բայց ահա ինքը:

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՆՈՅՆՔ ԵՎ ՓԱՌԱՆՁԵՄ

ՎԱՍԱԿ. Բարեկէան է դալուստդ անշուշտ, Տիկին Փառանձեմ, Հայոց թաղաւոր հի:

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Ձեմ ես ալ Հայոց Թագուհի, իշխանոր Մամիկոնէից. իմ ժամանակս անցաւ, արժանաւորագունին տրուեցաւ այդ պատիւ: Արշակայ Համար չկայ ինչ սուրբ եւ Հաստատուն, եւ ոչ իսկ ամուսնութեան անխղիժ կապ. ո՛չ արժանիք նա կը ճանչնայ եւ ոչ արգիւնք կը դնահաստէ: Օր մ'ալ կու գայ անշուշտ զքեզ ալ երեսէ կը ձգէ, սպարապետդ ամենայն Հայոց, քաջդ Վասակ:

ՎԱՍԱԿ. Ի՛հ, բաւական է որ Աստուած զմեզ երեսէ չձգէ:

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Դու միշտ իմ Գնէլիս յարգած ու պաշտած զօրավարն ես Հայոց աշխարհին. եթէ սովորեցայ ես զքեզ յարգել եւ սիրել, քայց ոչ եւս է Գնէլ. մեռուցին զայն, բռնաբարեցին իւր այրին, աւարդ կ'անպատուեն:

ԱՆԴՈՎԿ. Եւ կ'ուզես որ, սպարապետդ Հայոց, անպատուհա՛ս մնան տակաւին: ՎԱՍԱԿ. Թագաւորաց պատուհասիչը Աստուած է, չըլլանք մեք տիրադրուծ եւ տիրաննդ: Իսկ դո՛ւ, Տիկին, գիտցի՛ր զայդ անխար, դու միշտ ես եւ պիտի ըլլաս Հայոց Թագուհի. Հայոց աշխարհն առ Հաստատկ զքեզ միտն կը ճանչնայ, միայն թէ խնայէ՛ մեր հայրենեաց:

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Վաստա՛ լե՛ր, հայրակորովդ իմ Վասակ, դու ուսուցիր ինձ սիրել հայրենիքը, կը սիրեմ ես զնա բոլորով՝ արտիւ, ինչպէ՛ս կը սիրեմ իմ հայրս եւ զքեզ: Բայց ի վեր քան զամենայն կը սիրեմ իմ պատիւս:

ՎԱՍԱԿ. Միայն թէ զայն չարատաւորես:

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Վասն հայրենեաց վատա՛ լե՛ր, այսչափ միայն կրնամ ըսել: Երթա՛նք, հայր իմ, քու զուտորդ Փառանձեմ քեզի կարեւոր բտելիք ունի:

Տ Ե Ս Ի Լ Ձ

ՎԱՍԱԿ ասանձիմ

ՎԱՍԱԿ. Կը յարգեմ ես զՏիկին Փառանձեմ, քայց վախ՝ մի գուցէ վրէժխնդրութեան ոգին մոլորեցնէ զինքը... Սակայն վասն հայրենեաց վատահացոյց զիս... Անշուշտ Անդովկ զմեզ չի թողուր, եւ այդ շատ է:

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Գ

Արժունական ասլարանից մեծ դահլիճը

Տ Ե Ս Ի Լ Ա

ԱՐՇԱԿ եւ ՎԱՍԱԿ

ԱՐՇԱԿ. Սպարապետդ իմ Վասակ, ի՞նչ լուր կը բերես ինձ բանակէն. մօտալուտ մեծ հանդէսը սպառազինաց թուի թէ կը պաշարէ քու միտքը: Բայց երբեք զքեզ այսքան մտախոհ չեմ տեսած, եւ ոչ իսկ պատերազմաց ժխորին մէջ:

ՎԱՍԱԿ. Տէ՛ր իմ արքայ, պատերազմի դաշտը ինքնին հաճոյք մ'է՛ զօրավարին, երբ կարգ ու կանոն կը տիրէ բանակին մէջ: Իսկ երբ այդ կը պակսի՝

յախժամ կը դադրէ հաճոյք մը լինելէ՝ նամանաւնդ անցեալ յաջողութիւնները մոռցնել տալու վախը, եւ սխալաբար ու յաղթութեանց մէջ առնուորեալ ճակատ մը պարտութեան նախապայմանք ի գերեզման իջեցընելու վտանգը՝ կը տաքնապեն ծեր մարդիկը: Այս երեւոյթն ապրի է որ Հայոց աշխարհ փութաւ զաւերելու իմ հրամանացս ներքեւ սահմանադրու զրկեց: Եւստեփ անկան փառք վասն հայրենեաց, իսկ մնացեալ գոնէ յաղթական դասին ինքով ետ դարձան: Բայց տակաւ առ տակաւ կը սկսիմ նշմարել մօտալուստ պարտութեան մը նախընթաց նշանները. եւ զէջ մահաւան հրաւերքը զոր ուշ կամ կանուխ պիտի ընդունին՝ զիս կը դառնացնէ՝ այլ անպարտելի անսանա արատաւորելու երկիւղը:

ԱՐՇԱԿ. Եւ ի՞նչ է պատճառը:

ՎԱՍՍԿ. Պատճառը կ'ուզե՞ս հասկնալ, Տէ՛ր իմ արքայ: Դառն ճշմարտութիւններ յերեւան պիտի հանեմ, բայց պիտի չգշարիս: Վերջինը միայն բռնեմ. դո՛ւ քեզի հարս ածել տուիք զքոյրն Վաղէսի՝ զՈլոմպիս. նախարարաց մեծապոյն մասին սիրտը քննէ հեռացաւ, վասնզի նախատինք մը իրենց նշմարեցին ի դմա առ հասարակ Հայկազնիք եւ մանաւանդ զունդք արեւելից բազմազոր տանն Սիսական: Ինքիւն ակամբ կը նային ընդ քեզ ի պատճառս Ոլոմպին՝ բառնալուդ համար զնախագահութիւն իւրեանց ազգակից Փառանձեմ Տիկնոջէն: Աղէկ չըրիր, արքայ. այս տաղնապարդական ժամանակիս մէջ ջլատել ներքին ուժերը՝ խոհեմութիւն չէ բնաւ:

ԱՐՇԱԿ. Բայց միթէ փոխարէն Բիւզանդեան կայսրութիւնը մեզ զօրավիզ եւ օգնական պիտի չունենա՞նք, եւ միթէ ազատ չե՞մ կրն տոնուլ զո՞ր եւ կամիմ, եւ ընել ինչ որ կ'ուզեմ:

ՎԱՍՍԿ. Ո՛չ այդպէս, արքայ՝. օտար թշնամիէն աւելի վտանգաւոր է ներքին թշնամին. եւ ինչո՞ւ մենք մեր ներքին ուժերուն ահնդ կազմակերպութիւն մը չտանք եւ օգնութիւն մուրանք օտարէն. օտարը մէշտ օտար է, այսօր բարեկամ, վաղիւ ո՞ր դիմէ: Եւ դարձեալ, է՛հ Տէ՛ր իմ արքայ, կը տարակուսե՞ս միթէ. արդարեւ թագաւորք իրենց սրտին տէրն անպամ չեն վասնզի քաղաքական նկատմունք աչքերնուն եւ մտաց առջիւ միշտ պէտք է ունենան: Բացարձակ ըսեմ. դու վերաւորեցիր զԱնդովկ իշխանն Սիւնեաց, որ հօր է զօրութեամբ եւ քսան հազար այրուձիոց տէր:

ԱՐՇԱԿ. Զի՞նչ. միթէ Փառանձեմայ խնդրանք զՎաղինակ սպաննել տալով Սիսական տոհմին դերպոյն իշխանութիւնը իրեն պարզեւելու համար այսօր ինձի ապերա՞խտ կը գտնուի. բայց չի՞ դիտեր որ ինչպէս տուի այնպէս պէ՛կ'առնուի:

ՎԱՍՍԿ. Դիւրին է տալ, արքայ՝, բայց առնուլն դժուարին. ի՞նչ գօտջ որ ի ծածուկ նիւթէ քեզի դէմ, յայտնի համարձակ ապստամբութեան դրօշը պարզէ եւ իր համախոհք ալ՝ որ բազմաթիւ են արդէն՝ իրեն հետեւին:

ԱՐՇԱԿ. Ա՛հ, ի՛նչ ըսեմ ես այդ ներսէսին որ չթողուց ինձ բնաջինջ ընել ա՝ մէնք մէկէն այդ նախարարութիւնները՝ որ իրենց անասման իշխանութեամբը խրոխտացեալ՝ Արշակաւանիս շինութեան ժամանակ՝ ինձի դէմ ի մարտ փոխախեցին. այս նախարարական դրութիւնն է՝ որ մեր արքանին զօրութիւնը ջլատելով Հայոց թագաւորութեան կործանման պատճառս պիտի ըլլայ, եւ ո՛չ այդ ներսէսի անէծքները՝ որ իմ զլիւստ անդաց իբր չարագուշակ մարդաբէ:

ՎԱՍՍԿ. Գոնէ ինք հոս ըլլար, արքայ, իւր ձայնին եւ յորդորանայ կ'անսային նախարարք եւ ժողովուրդք առ հասարակ:

ԱՐՇԱԿ. Ո՛հ, ո՛չ: Վասակ, միոյ տէրութեան երկու թագաւորք չեն կրնար ըլլալ, եւ ներսէս գրեթէ արքայարար կը վարէր: Նախարարաց եւ ժողովրդեան սիրտը գրաւեր էր եւ զՅունաց կայսերս անգամ իւր ազդեցութեամբ կը շարժէր: Իմ թագաւորութիւնս ես չեմ ուզեր բաժնել ոեւէ մէկու մը՝ նամանաւանդ քահանայական պարեգօտ կրող անձի մը հետ: Ծանր էր Արշակայ քարոզներ լսել անդադար իւր գլխուն. եւ դու ինքն, Վասակ, հաւատարիմդ իմ, ոչ այնքան խրատուցող որքան պատեհաբանական հմուտ արուեստիդ եւ աննկուն արիութեանդ պէտք ունիմ ես: Յայն խորհէ՛ դու միշտ եթէ կ'ուզես արքայիդ գլխաւորութիւնը լիովին վայելել:

ՎԱՍԱԿ. Կ'երթամ ես իմ պարտուցս եւ պաշտօնիս հաւատարիմ՝ բանակի օդերէրը յանձնաձել: Բայց լաւ կ'ըլլայ, Տէր իմ արքայ, որ ազդիդ եւ հայրենեաց օգուտը խորհելով մեր խրատուց չըլլաս անխող (կ'երթայ):

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ԱՐՇԱԿ առանձին

ԱՐՇԱԿ. Խրատիչ դարձեր են ամէնքը, բայց ամենէն աւելի ծանր է ինձ լսել զինու զրահից տակ ծածկուած քարոզիչներ: Շատոնցունէ պաշտօնէն ձգած էի զինքն ալ, բայց այսպիսի տաղնապալից ժամանակի մէջ որ տգէտ եւ կրօնամոլ ժողովուրդը պաղեցուցեր եմ ինէ՝ ներսէսը հեռացնելով թովէս, եւ բանակիս վրայ միմիայն յենլու պէտք ունիմ, խոհեմութիւն չըլլար եւ ա՛յն դժգոհ ընել իր սիրելի եւ յարգած ու պաշտած զօրավարն ալ երեսէ ձգելով: Համբերենք առ վայր մի... Բաւական տաղտկալի ժամեր անցուցինք, քիչ մ'ալ երթամ սփոփիմ սիրուհւոյս տեսութեամբը...:

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ՆՈՅՆ ԵՒ ՆՈՒԻՐԱԿՆ ԱՐՔՈՒՆԻ

ՆՈՒԻՐԱԿ. Տէ՛ր արքայ, Ոլոմպի Տիկին հրաման կը խնդրէ ձեզ ներկայանալ: ԱՐՇԱԿ. Թող գայ (Նուիրալի կ'եղնէ):

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ԱՐՇԱԿ ԵՒ ՈՒԻՐԱԿԱ

ԱՐՇԱԿ. Պատեհ ժամու հասար, իմ Ոլոմպի, տաղտկացած էի տէրութեանս հոգեբովը. սիրտս նեղուած՝ սիրելի գրկացդ մէջ սփոփանք մը կը փնտրէի:

ՈՒԻՐԱԿԱ. Տէր իմ արքայ, սիրոյ գրկաց մէջ մխիթարութիւն կը փնտռես ինէ,

են որտի, մտաց հանգիստը արդէն իսկ կորուսած եմ՝ արքունի ապարանիցդ սեմը կոխած վայրկենէս. եւ եթէ թու սէրդ չըլլար ինձ ամուր ապաստանի՝ շատոնցունէ Ոլոմպիս հողուց աշխարհը փոխուած էր արդէն:

ԱՐՇԱՅ. Եւ ինչո՞ւ, իմ Ոլոմպի:

-ՈՒԻՄԳԻԱ. Այնքան թու սիրոյդ փոխարէն՝ ատելութիւն, դորովանայդ չափով՝ հակառակութիւն կը տածեն ինձի դէմ, եւ արդարեւ ժաշու լարած են ինձի համար արքայական առաքատիօ ներքեւ:

-ԱՐՇԱՅ. Եւ ո՞վ կը յանդգնի զայդ ընել՝ երբ Արշակ թուր սիրտը քեզի տուած է:

ՈՒԻՄԳԻԱ. Անոր համար որ թուրովին սէրդ ինձի դարձուցեր ես:

ԱՐՇԱՅ. Եւ ո՞վ է համարձակողը:

ՈՒԻՄԳԻԱ. Ծանր է ինձ ասելը, դու ինքնին կրնաս դուշակել:

-ԱՐՇԱՅ. Քեզ դի՞ փոյթ, Ոլոմպի, քանի որ մտաւ ես իմ սիրոյս:

ՈՒԻՄԳԻԱ. Բայց երբ թու սիրոյդ թեւերուն տակ պահուած մահուան հրեշտակը Կոմէն փայլեան ինձ կը սպաննայ:

ԱՐՇԱՅ. Եթէ դու չզրկես, Ոլոմպի, զիտէ բովանդակ աշխարհն Հայոց թէ որքան բուն է Արշակ իւր կատաղութեանը մէջ, եւ դիւրին չէ խաղ առնել իրեն հետ:

ՈՒԻՄԳԻԱ. Գիտէ՞ արդեօք եւ Տէրն իմ թէ վիրաւորեալ սէր մը կնոջ սրտին մէջ որպիսի՝ հրէշներ սնուցանել կարող է. կը սոսկամ ես, Տէ՛ր իմ:

ԱՐՇԱՅ. Դու փափուկ ծաղիկ մ'ես, Ոլոմպի, Վոսփորի ափանց վրայ ոնեալ. զքեզ սիրեց Հայոց արքայն Արշակ, թող նախանձնդդ՝ թու փառացրդ՝ կտտէ զդէին իւր Փառանձիմ, եւ փոխանակ նախանձելու առ քեզ ընկնած մեծի սիրոյս՝ ջանայ թող արժանանալ իմ չնորհացս:

ՈՒԻՄԳԻԱ. Ի՛հ, Տէ՛ր իմ արքայ, թու շնորհացդ արժանանալու քաննէն դիւրին ճամբան միթէ թաւահակորդդ մէջտեղէն, վերջնելը չէ՞. բայց ո՞ւր պիտի յայնժամ թու սէրն առ իս, ինչո՞ւ չթողուցիր՝ զիս Բիւղանդեան արքունեաց մէջ: Եթէ Հայոց թագուհի չըլլայի, կը գտնէի անշուշտ սիրտ մը իմ սիրովս երջանիկ ընելու եւ փոխադարձաբար իւր սիրովը երջանկանալու: Զի՞նչ չափ քրեւջ էի քեզ փոխեցիր՝ զիս հայրենի հողէն օտար պանդխտութեան մէջ, ուր բաց ի քէն, ամէնքը թշնամի կամ անտարբեր աչօք ինձի կը նային: Գոնէ թու սէրդ պիս ամէն կերպով կարենար ապահովել...: Վ ա ա ա:

ԱՐՇԱՅ. Կը տարակուսի՞ս միթէ, իմ Ոլոմպի:

ՈՒԻՄԳԻԱ. Ոչ թէ թու սիրոյդ վաթաճմեքով Արշակ, թու լիցի, բայց թու հրամաններդ շատ բարձրէն, քը թո՛ւն եւ հակառակորդին որդարեւորութեան շատ ծածուկ կը լարին ինձի քեզի. եթէ քաննայն գզուցութիւնք ձեռք առած չըլլայի մինչեւ ցաթգն կ'ունենայիք թերեւս իմ տեղը՝ չիրիմ մը զիս ամփոփող, եւ թերեւս քանի մը կաթիլ արցունք շատ շատ ինձի նուիրէիք՝ որ երկուստարթութեան խաղիկ հասակիս մէջ հայրենիքէս զրկուած, եկայ իմարելով Հայաստանի քաննամած լեբանց մէջ, տարածած զո՛հ քիտու, նախանձ եւ քաղաքական:

ԱՐՇԱՅ. Ո՛հ, ո՛չ, նազելիս, քան քրեւանքն իսկ քերուդ ազգեցութեան ներքեւ կը զգամ որ դու նոր ապրիլ կը սկսիս: Կեանք մը յիս կ'արծարծի, կեանք մը սիրոյ եւ հեղեղի. Անտրոփառ Փառանձիմայ պաղ զրկածութեանց ներքեւ մեռած էի. կարծեմք՝ ամիսայն մտաւանջ տէրութեան հողերով պաշարեալ. քորս հրեշտակախոյ, հաղիւ թէ թու թեւերուդ մէջ կենաց սէրը ինձի պիտի ներշնչեալ քե ես թողում որ իմ հրեշտա-

կիս թեւերը խորտակե՞ն: Կ'երգնու՞մ քու սիրոյդ վրայ որ մահաբեր
պիտի ըլլայ...
ՈՒԾՊԻԱ. Ո՛հ, մի՛, Տէ՛ր իմ, մի՛ երգնու՛ր իմ սիրոյս վրայ: Հե՛մ ուզե՛ր որ մա-
հաբեր ըլլայ իմ սէրս եւ ոչ իսկ իմ ոխերիմ թշնամուոյս, միայն թէ՛ դիս
ի մահուանէ ապրեցո՛ւ:

ԱՐՇԱԿ. Ի թաց վանէ մտքէ՞դ այդ անտեղի մտածութիւնը, անձկալի՞դ իմ ի հո-
գի, վատահ լեք որ Արշակ պիտի չթողու. կեանքը իրեն սիրելի ընող սի-
րուն էակը յափշտակեն իր դրկէն... Ա՛հ, իմ պ Ուռմայի՛, երբ ամէն
կողմէ դառնացեալ քու սիրելի բազկացդ մէջ գոնէ վայրկի մի միտթա-
րութիւն եւ սէր գտնել կը փութամ, դու ալ ցաւօք եւ հոգերով պա-
շարեալ, անուշ հրէշտակ, տխուր երեսդ ինձի կը գարձնես եւ իմ յոյսս
ի դերեւ կը հանես... Ուրեմն չիկայ ինձի համար փոփոխե՞լ ոչ արեքք,
եւ ո՛չ իսկ առ քեզ: Դատապարտեալ է Արշակ միտիայն ցաւոց եւ մտա-
ծութեանց, ասոսո՛ս... (Կ'իյնայ վտայտիս ի վերայ գահայից):

ՈՒԾՊԻԱ. (Առանձին) Ա՛հ, ի՞նչ ըրի, երանի թէ այնչափն ալ ըսած չըլլայի,
եւ ի՛նչ օգուտ: (Բարձր) Ներէ՛ ինձ, իմս Արշակ, եթէ քու դառնացեալ
սրտիդ վրայ դառնութիւն մ'ալ ես յաւելի, ես որ պէտք էի զքեզ մը-
խիթարել եւ քու կենաց բեռը թեթեւցնել...

ԱՐՇԱԿ. Ո՛հ, ո՛չ, սիրելիս, երբ պարզ է ճակատդ եւ նայուածքդ անուշ, իմ
հոգերս կը փարատին. երբ Բիզանդեանն ասիանց սոխակին նման լսեցնել
կու տաս ինձ անուշ ձայնդ՝ իմ ցաւերս կը մեղմանան: Ուստի ե՛կ, սի-
րունհիս, գտնէ վայրկեան մը սփոփելու համար, արթնցուր մտացս մէջ
զշքնաղաղեղ Վոսփորիդ յիշատակը. դու հոգի առ եւ ինձի սիրտ տուր:

ՈՒԾՊԻԱ. Քու հրամաններդ, Տէ՛ր իմ Արշակ, պատգամ են ինձի. սիրող սիր-
տին հնազանդիլ հաճոյք մ'է արդէն: (Կանգ առնելով, ինքնիքն) Ո՛հ
հայրենի յիշատակներ, ողողեցէ՛ք՝ ներշնչելով ի հոգիս եւ սիրելուոյս
սիրտը կազդուրեցէ՛ք (Դժոյն Ուռմայիս քրգէ կիթառիս).

Ե Ր Գ

Կապոյտ է երկին,
Կապուտակ ծովին
Ի ծայր Ծրփանաց
Մըրանայ նաւակ,

Սիրոյ պատանեակ
Իեքէ ըզծովափ,
Ի պահ գիշերին,
Ի լոյս լուսնեկին:

Ի յարկըս վերին՝
Ատուղ մի փայլէ
Կոյն մի լուսածղի
Չքնաղ Վոսփորին:

Մազեր Հերարձակ
Բանայ ըզփառակ
Եւ մի փունջ ծաղիկ
Սըփռէ ի նաւակ:

Սրացէ՛ք, ալեակք
Ի ճաճանշ լոսանիկ
Զեփի՛ւտք անուշակք
Տարէ՛ք ըզնաւակ :

ԱՐՇԱԿ. Իմս Ոլումպի, ինչպիսի՛ր դիւթիչ զօրութիւն չըթանցդ մէջ կը յածի :
Ահա՛ երգոյդ քաղցրութեամբ թովեցիր դիս . չդիտեմ Հելլէնուհեա՞ցդ
է տուեալ՝ որսալ զսիրտ եւ զվիշտս ամոքել :
ՈԼԻՄՊԻԱ. Ո՛հ, Տէր իմ, այս քու սիրոյդ արդիւնքն է միմիայն... Բայց ահա
Տիկինն Փառանձեմ :

բ՛ :

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՅայճԲ, ՓԱՌԱՆՁԵՄ եւ ԶԱՐՄԻՆԷ

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Քնարիդ մայնէն հրապուրեալ՝ հեղայ ես, Տիկին. դուցէ՛ ձեր տե-
տութեան արգելք լինիմ :

ԱՐՇԱԿ. Տիկի՛ն :

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Գուցէ, Տէր իմ Արշակ, իմ ներկայութիւնս ձեր սիրային տեսու-
թիւնը վրդովելու պատճառ ըլլայ :

ԱՐՇԱԿ. Եթէ՛ դիտէիր զայդ, ի՞նչ հարկ կար ուրեմն...

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Տիկինն Ոլումպիս այնչափ անուշ կ'երգէր, որ չկրցի դիմանալ .
Բիւզանդական արքունեաց մէջ յատկապէս կըթուած պիտի ըլլայ յերգս
եւ ի քնարս :

ՈԼԻՄՊԻԱ. Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, Տիկին :

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Ըսել կ'ուզեմ թէ բոլոր արքունեաց մեծ բերկրութիւն կ'ազդէք :

ՈԼԻՄՊԻԱ. Ի՛նչ թերեւս ձեզի՛ տանջանք. բայց հանդարտեցէ՛ք, ահա կը թողու՞մ
դձեզ առանձին : (Արշակայ) Կ'երթամ ես, Տէ՛ր իմ :

ԱՐՇԱԿ. Կ'երթա՞ր... Լաւագոյն չէ՞ր հոս կենայիր :

ՈԼԻՄՊԻԱ. Ո՛չ, Տէր իմ, ո՛չ (Ոլիմպիա կ'առնու կը քալէ) :

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ԱՐՇԱԿ եւ ՓԱՌԱՆՁԵՄ

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Ինչո՞ւ հեռացաւ, Տէ՛ր իմ, Տիկինն Ոլումպիս... կ'երեւի թէ...

ԱՐՇԱԿ. Տիկին, քանի որ Բիւզանդեան արքունիքէն բերել տալով սրտիս եւ
զահոյս կցորդ ըրի զնէ՛՝ եւ նա յանկույց իմ սէրս առ ինքն, չեմ ներեր
որ իմ սրտիս սիրածը ոեւէ մէկու մը հակառակութեան եւ ար-
համարհանաց ենթակայ ըլլայ, կը հասկնա՞ս, Փառանձեմ : Այո՛, պար-
զեւք են երկնային ինչպէս դիմաց գեղեցկութիւն՝ նոյնպէս մայնի եւ
լեզուի անուշութիւն : Զգուշացի՛ր, դուստր Անդովկայ, ի՞մ չարաթոյն
բունեալ սրտիդ մէջը՝ վաղածամ դեղեցկութիւնդ չխամրէ :

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Դո՛ւ կոխեցիր ջախջախեցիր օձին գլուխը՝ հրեշտակ մը սիրոյ առ
քեզ ձգելով եւ սիրտդ իրեն նուիրելով, ա՛յ ինչ հոգդ : Փառանձեմին
կը մնայ այսուհետեւ լալ իւր վաղամեռիկ պատանեկէն վրայ՝ որ դեռ

սիրոյն փափկութիւնը չվայելած, դաւաճանեալ ի մերձաւոր ազգականաց, տարապարտ եւ տարաժամ ի մահ վարեցաւ:

ԱՐՇԱԿ. Մինչեւ ցեօրք յիշեցնել պիտի տաս ինձի այդ տխուր պատմութիւնը. եթէ այդ առտինձան զօրաւոր եւ անմոռանալի է այդ սէրդ, դեռ՝ դու փակուէ քու սենեակներուդ մէջ՝ սիրելւոյդ յիշատակօքը պաշարեալ, եւ մի՛ գար վրդովելու իմ հանգիստս:

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Ո՛չ այդպէս, արքայ: Այո՛, պիտի դամ ես խռովելու հանդիստդ, ամէն առեւ, ամէն առթիւ քու սիրոյ ժամերդ դառնացնելու, թոյն թափելու երախանիդ մէջ: Կարծեցիր որ դիւրին է վերաւորել սիրտ մը, եւ բաւական չէ այդ՝ վերաւորեալ սիրտը խաղ առնել ըստ քմաց քոց հաճոյից:

ԱՐՇԱԿ. Բայց գիտե՞ս, Փառանձեմ, որ տէրն եմ ես տակաւին:

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Կենաց եւ մահու տէր ես, այո՛, բայց ո՛չ թէ իմ սրտիս եւ ո՛չ իսկ լեզուիս: Յորքան կենդանի եմ՝ պիտի չդադրիմ արդար բողոքներս լսեցնել տալէ քեզ: Ես արդէն կեանքէս ձեռքս վերուցեր եմ՝ քանի որ դադրեցաւ ապրելէ իմս Գնէլ:

ԱՐՇԱԿ. Եթէ չես ուզեր վաղընթիւոյթ նմա հետեւիլ, իջեցո՛ւր այդ քու սրտիդ գոռոզութիւնը եւ չափ դիւր քու ապերասան լեզուիդ, մի գուցէ զղջաս անազան: Ահա կ'երթամ ես տէրութեանս հոգերը յանձնաձեւելու. բաւական են Արշակայ մտառանջութեան նիւթք, դու եւս քու կողմանէդ մի՛ յաւելուր: Գիտցիր որ այս են կամք Արշակայ եւ վերջին քեզ պատուէր (Արշակ կ'եղնէ):

Տ Ե Ս Ի Լ Է

ՓԱՌԱՆՁԵՄ

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Իմ պատիւս ոտնակոխ ըրած ժամանակդ միթէ դու դիւ մտարե՞ր եցի՞ր: Ի՛նչ փոյթ ինձ քու տէրութեանդ հոգերը. ինչ որ ցանեցիր՝ այն պիտի քաղես:

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

(Շար. 2)